

RUSYA'DA NÜFUSUN COĞRAFI DAĞILIMINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇİN TEHLİKESİ*

Rusya'da 1990 yılından günümüze, ne gelişmiş, ne de gelişmekte olan ülkelerde rastlanan, yüksek ölüm oranları ve düşük doğumlardan kaynaklı, ölüm oranının özellikle çalışabilir erkek nüfusun arasında çok yüksek olduğu, felaketsel boyuta doğru sürüklenen dikkat çekici bir nüfus azalması gözlenmektedir.

Doç. Dr. Mehmet Arslan

Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi

Küreselleşme olgusunun bütün gerçekliğine rağmen 21.yüzyıl, yine bir güçler mücadelesine sahne olacak ve bu güçler yüzyılın ilk yarısında mevcut tek süper güç olan ABD'nin karşısında yer almaya başlayacaktır. Rusya, Çin ve Hindistan'ın ABD'ye karşı ittifak oluşturabilecek Avrasya'nın büyük stratejik oyuncuları olduğu iddia edilmektedir.

Moskova yol ayrımındadır ve yeni arayışlar içindedir. Tek kutuplu dünyaya karşı olduğunu dile getirmekte ve çok kutuplu bir dünya sistemini gerçekleştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmakta, Çin'in de içinde olduğu BRICS ve ŞANGHAY gibi örgütlenmelere gitmektedir. Rus-Çin ilişkileri birçok noktada biraz da dünyaya gözdağı vermek için uyum içinde gibi gözükse de iki ülke arasındaki ikili ilişkileri kilitleyen ciddi ihtilaf noktaları vardır. Bu ülkeler arasındaki kültür farklılığı, Rusya'daki milliyetçilik akımları, Çin ile hala çözünürlüğe kavuşmamış tarihsel sorunlar, Rusya'daki Çin nüfusu ve en önemlisi Pekin'in Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu ve Sibirya bölgesine yönelik politikaları ve emelleridir.

Rusya'da 1990 yılından günümüze, ne gelişmiş, ne de gelişmekte olan ülkelerde rastlanan, yüksek ölüm oranları ve düşük doğumlardan kaynaklı, ölüm oranının özellikle çalışabilir erkek nüfusun arasında çok yüksek olduğu, felaketsel boyuta doğru sürüklenen dikkat çekici bir nüfus azalması gözlenmektedir. 12 Ocak 1989 nüfus sayımına göre, o zamanki resmi adı ile "Rusya Sovyet Sosyalist

Federal Cumhuriyeti" olan çok uluslu Rusya Federasyonu'nda nüfus 147 milyon 22 bin ile tarihinde zirveye ulaştıktan sonra,¹ nüfusun demografik anlamda sayısının ve niteliklerinin tespiti amacıyla 2002 yılında yapılan nüfus sayımı sonucunda 145 milyon 274 bine,² en son 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre de 142 milyon 905 bine düşmüştür.³ Gerekli tedbirler alınmaz ise, Rusya Federasyonu Ekonomi Gelişim Bakanlığı'nın tahminlerine göre şu anki nüfus artışı göz önüne alındığında, Rusya'nın nüfusu, 2025 yılında 120 milyona, 2050 yılında 100 milyona,⁴ BM'nin tahminlerine göre bu rakam 108 milyona,⁵ Rusya Bilimler Akademisi Sosyal-Politik Araştırmalar Enstitüsünün tahminine göre ise 83 milyona kadar düşecektir.⁶

Buna göre; Rusya nüfusunun bu denli azalmasının temel sebebi alkoldür ve alkol yüzünden Rusya'da her yıl yaklaşık -çoğunluğu erkek olmak üzere- 600-700 bin⁷

Çin'de okullarda tarih kitaplarında "Batı Sibirya (Tomsk bölgesini de içine alacak şekilde) - geçici olarak kaybedilmiş Çin toprağıdır" denilmekte olup, bu bölgelerin Çin'e ait olduğu ve Rusya'nın vermemek konusunda direndiği öğretilmektedir.

kişi hayatını kaybetmektedir. Rus demografi uzmanlarının tespitlerine göre başlıca diğer sebepler; halkın gelir seviyesinin düşük olması, sağlıklı yaşam kültürünün, hayat tarzının ve kişisel sağlığa verilen önemin zihniyet olarak daha yerleşmiş olması, sağlık sistemi alt yapısının gelişmemiş ve yetersiz olması, bazı ölümcül hastalıkların aşırı yaygın olması, kadın nüfusunun 10 milyondan fazla olmasından kaynaklanan sosyal sorunlar, cinayetler, intiharlar ve trafik kazaları olarak sıralanmaktadır.

Günümüzde Rusya'nın en sorunlu yılları diye tarih kitaplarında yerini alan 1990'lı yıllarda ülkenin nüfusu sadece yaklaşık 2 milyonluk bir azalma göstermişken, Rusya'nın yeniden dirilişi olarak ifade edilen son 10-15 yıllık zaman diliminde ise eski SSCB ülkelerinde yaşayan yaklaşık 25,3 milyon etnik Rus'un,⁸ 10 milyondan fazlasının Rusya'ya göçmesine rağmen nüfusta 4 milyon civarında bir azalma yaşanmıştır.

Rusya nüfusunun dağılışı bölgeler bazında ele alındığında, her ne kadar topraklarının büyük kısmı Asya kıtası içinde kalıyorsa da (Resim 1), nüfusunun %79,3'den fazlası Ural Dağları'nın batısında, dolayısıyla da Avrupa kıtası içinde yaşamaktadır. En önemli nüfus toplanma alanları da Moskova'nın da bulunduğu Merkez ve Volga Federal bölgelerindedir. Topraklarının 2/3'ünün bulunduğu Uzak Doğu ve Sibirya Federal bölgeleri (nüfusun %18,4) ile Ural Federal bölgesinde bulunan Tümen oblast'ını⁹ içine alan Asya kısmında ise nüfusun sadece %20,7'si yaşamaktadır.

Tablo 1: Rusya Nüfusunun Federal Bölgelerine Göre Dağılımı

Federal Bölge (Federalniy Okrug)	Nüfus miktarı 1989 (Bin kişi)	Nüfus miktarı 2002 (Bin kişi)	Nüfus miktarı 2009 (Bin kişi)	Nüfus miktarı 2010 (Bin kişi)	Nüfus miktarı Ülke genelindeki Payı 2009 (%)
Rusya Federasyonu	147,400	145,274	141,903	142,905	100
Merkez	38,115	36,482	37,121	38,438	26,9
Volga	31,805	31,642	30,157	29,900	20,9
Güney	20,666	13,973	-	13,856	9,7
Kuzey-Batı	15,279	14,259	13,462	13,583	9,5
Ural	12,527	12,520	12,254	12,082	8,5
Sibirya	21.077	20.542	19.545	19.254	13,5
Uzak Doğu	7,941	7,038	6,460	6,291	4,4
Kuzey Kafkasya	-	8,933	-	9,496	6,6

Rusya'nın ülke topraklarının 1/3'üne tekabül eden Uzak Doğu bölgesinde 6,4 milyon insan yaşamaktadır. Tabloda görüldüğü üzere 2002 yılından günümüze 578 bin, Sibirya bölgesinde ise 997 binlik bir nüfus azalması yaşanmıştır, aslında bu rakam daimi ikametgâh adresleri göz önünde bulunarak hesaplanmakta olup gerçekte bu sayı daha da azdır.^{10 11}

Yaklaşık 102 milyonu Çin'in Kuzey Doğu'sunda olmak üzere, 300 milyon Çinli ise Rusya sınırı boyunca

yaşamaktadır.¹² Rusya'da 1,5 milyonu legal olmak üzere 6,5 milyon Çinli'nin yaşadığı tahmin edilmektedir.¹³ Özellikle Sibirya, Uzak Doğu ve Rusya'nın Kuzey bölgelerinden Merkez bölgeye ekonomik sıkıntılardan dolayı çok ciddi şekilde nüfus hareketliliği ve iç göç yaşanmakta olup, Rusların göç ettiği yerlere ise, Çinli'ler yerleşmektedir.

Çin'in böyle bir politika izlemesinin tarihsel bir yönü vardır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuzeydoğu

Şekil 1: Rusya Federasyonu Federal Bölgeleri

bölgesindeki Heyluntszyan, Tszilin ve Lyanin bölgeleri ile Rusya Federasyonu'nun Primorski ve Yahudi özerk bölgesi, ayrıca Amur bölgesi ve Habaravski Kray'ının bir bölümünü ve Mogolistanın Doğusunu kapsayan bölgeye *Mançurya* denilmektedir. Bu bölge tamamen Çin topraklarında iken, Ruslar 24 Mayıs 1854 yılından itibaren yavaş yavaş bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır.¹⁴

Çin'in ikinci "Opium" savaşında İngiliz ve Fransızların Pekin kapılarına dayanmasını fırsat bilen Rus Çarlığı, Çin'in zayıf olduğu 19. yüzyılda ise şu an Rusya'da kalan ve Çinlilerin Dış Mançurya diye adlandırdıkları geniş petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu bu bölgeyi, ilki 16 Mayıs 1858 yılında "Aygün"¹⁵ sınır ve ticari anlaşması, ikincisi 1-13 Haziran 1858'de "Tyan-Tszin"¹⁶ anlaşması ve üçüncüsü Rus General N.P Ignatyev başkanlığında 1-14 Kasım 1860 yılında bir önceki iki anlaşmanın kesin olarak onaylandığı dayatma "Pekin" anlaşmasıyla ele geçirmiştir.¹⁷

Günümüzde Çin bu anlaşmaların adaletsiz olarak yapıldığını savunmakta ve kabullenmek istememektedir. Çin'de okullarda tarih kitaplarında "Batı Sibirya (Tomsk bölgesini de içine alacak şekilde) – geçici olarak kaybedilmiş Çin toprağıdır" denilmekte olup, bu bölgelerin Çin'e ait olduğu ve Rusya'nın vermemek konusunda direndiği öğretilmektedir.¹⁸

SSCB'nin dağılmasından sonra Çinli tüccarlar Sibirya ve Dış Mançurya ile çok yoğun bir ticari ilişki geliştirdiler. Dış Mançurya bölgesindeki Vladivastok, Habaravsk kenti ile Sibirya bölgesindeki İrkutsk, Ulan-Ude, Novosibirsk

Özellikle son dönemde Rusya Orta Asya ülkelerinde yaşayan etnik Rusları nüfusu azalan Uzak Doğu ve Sibirya bölgelerine yerleştirmek için, bu insanlara vatandaşlık verme konusunda bazı kolaylaştırıcı yasal düzenlemelere gitmiştir.

vb. merkez niteliğindeki kentlerde Çinlilerin ciddi nüfusu olup, ticaret ve hizmet sektörünün kontrolünü ele geçirmiş oldukları iddia edilmekte ve özellikle sınır bölgelerinde ticaret tamamen Çin'e bağımlı hale gelmiş durumdadır.

Çin Komünist Partisinin ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucularından ve ilk başkanı, ayrıca söylediği sözlerin bir çoğu Çinde hedef ve slogan olarak kabul edilen Mao Zedong "Rusya haddinden fazla toprak işgal etmiştir: yaklaşık yüz yıl önce Ruslar ikili anlaşmaları ihlal ederek, Baykal gölü civarındaki Boli (Habarovsk), Hayşenveyem (Vladivastok) ve Kamçatka yarım adasından Doğuya doğru bütün bölgeyi Çinden kopararak almışlardır. Bu hesabı kapatmak o kadar kolay değil. Biz bununla alakalı Ruslarla daha hesaplaşmadık" demiştir.¹⁹

Ayrıca özellikle Sibirya bölgesine yönelik ABD üst düzey yetkililerinin de kafalarda soru işareti uyandıran

bazı açıklamaları olmuştur. Eski Dışişleri bakanı Madeleine Albright 2005 yılında “Sibirya gibi bir bölge, tek bir ülkeye ait ise adalet bunun neresinde, Sibirya'nın zenginliklerinin sadece Rusya'ya ait olması haksızlık, Sibirya'yı uluslararası gücün denetimine vermek lazım”,²⁰ Condoleezza Rice ise Dışişleri bakanıyken “Sibirya tek bir devletin toprağı olamayacak kadar büyük bir bölge” demiştir.²¹

Ural dağları sadece Asya ile Avrupa kıtası arasında değil, Rusya içindeki bölgelerin gelişmişliklerine göre de suni bir sınır teşkil etmektedir. Özellikle son dönemde Rusya Orta Asya ülkelerinde yaşayan etnik Rusları nüfusu azalan Uzak Doğu ve Sibirya bölgelerine yerleştirmek için, bu insanlara vatandaşlık verme konusunda bazı kolaylaştırıcı yasal düzenlemelere gitmiştir. Rusya bu bölgelerin gelişimi ve demografik sorunlarının çözümü için bazı önlemler olsa da bunlar yetersiz kalmaktadır. Bu coğrafyada yaşayanların çoğunluğunun kendi istekleri dışında genelde sürgün veya mecburi atama yoluyla buralara yerleştirilmelerinden, iklim ve hayat şartlarının

bu bölgelerde zor olmasından dolayı, bu bölgeler yaşam açısından Ruslara cazip gelmemekte, bu yüzden Moskova buradan Batı bölgelerine yapılan iç göçün önünü alamamaktadır. Netice itibarıyla günümüzde Rusya'nın güvenliğini ve bütünlüğünü tehdit eden en büyük etken demografik sorunlardır diyebiliriz.

Uzak Doğu ülkelerinde zaman dediğimiz birim farklı işlemektedir. Bizim için artık uzak gibi gözükken I. ve II. Dünya Savaşı yılları onlar için daha dün olmuş gibi tazeliğini korumaktadır. Çin Halk Cumhuriyetinin kurucusu Mao Zedong'un dediği üzere, Çin Rusya ile olan hesabını daha kapatmamıştır. Acaba Rusya'nın 19. yüzyılda Çin'e zayıf olduğu dönemde uygulamış olduğu benzer bir siyaseti, Çin, Rusya'nın günümüzdeki durumundan faydalanıp uygulamak ve Rusya topraklarında bulunan Dış Mançurya'yı geri mi almak istiyor? Çin'in Rusya'nın Sibirya bölgesine yönelik siyasetini incelediğimizde gözükten, bunun Dış Mançurya'yla sınırlı kalmayacağıdır.

Sonnotlar

- * Bu makale orijinal olarak Avrasya Etüdları dergisinde yayınlanmıştır. Buradaki yazı, bahsi geçen makalenin kısaltılmış ve güncellenmiş halidir. Makale için bakınız: Mehmet Arslan, “Rusya'da Demografik Sorunlar: Bu Sorunların Rusya'nın Eski SSCB Ülkeleri Üzerindeki Nüfusuna Etkileri ve Çin Tehlikesi,” *Avrasya Etüdları* s. 38 (2010-2): 61–98.
- 1 Goskomstat Rossii, “Ob Itogah Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 goda”, *Russian Federation – Federal State Statistics Service*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://www.gks.ru/PEREPIS/report.htm> (Rusça).
 - 2 Vserossiyskaya Perepis Naseleniya 2002 goda, “Naseleniye Uçtennoye pri Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 goda”, 2002, http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_01_01.htm (Rusça).
 - 3 “Osnovniye İtogi Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2002 goda”, *Federalnaya Slujba Gosudarstvennoj Statistiki*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://www.gks.ru/PEREPIS/osnitogi.htm> (Rusça).
 - 4 Ministerstva Ekonomičeskava Razvitiya Rossiyskoy Federatsii, erişim tarihi Nisan 15, 2010, http://www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect/economylib/mert/resources/8fc54a004999a7a8b57bb7be213d6ed5/csrc200805040080.doc#TTTT1_6.
 - 5 OON, “Novosti Obyeinenny Natsii” <http://www.un.org/russian/mobile/fullstorynews.asp?newsID=7202>
 - 6 L.L. Ribalovskiy, “Strategiya Demografičeskogo Razvitiya Rossii Na Blijajşiye 20 Let”, *Institut Sotsialno-Političeskib İşledovaniy Rossiyskoy Akedemii Nauk*, http://www.ispr.ru/Confer/Demopolit/Content/Demopolit_01.pdf.
 - 7 D.A. Korotayev, D.A. Halturina, *Alkogolnaya Katastrofa i Vozmojnosti Gosuderstvennoj Politiki v Preodelenii Alkogolnoj Sverhsmernosti v Rossii*, - M. LENAND, 2008, str.67
 - 8 Demoskop Weekly, “Natsionalnij Sostav Naseleniya po Respublikam SSSR”, Eylül 25 & Ekim 8, 2017, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php.
 - 9 Oblast: bölge
 - 10 Rusya'da daimi ikametgah adresinizi başka bir yere alabilmeniz için kaydınızı almak istediğiniz bölgede kendinize ait sizin evinizin ol-
 - ması gerekmektedir. Mesela Vladivostok şehrinden Moskova'ya göç edenlerin ev sahibi olmaları kolay olmadığından dolayı, kirada yaşamakta ve geçici kayıt yapmaktadırlar, nüfuslarını ise geldikleri yerde kayıtlı tutmak zorunda kalmaktadırlar. O yüzden oradaki göçün gerçek oranı resmi kayıtlara yansımamaktadır.
 - 11 Dmitriy Erşov, “*Kitayskiy Vopros*”, *Kreml*, Ocak 19, 2009 <http://www.kreml.org/opinions/202880460>.
 - 12 Ian Bremmer, “Opasatsya li Nam Antizapadnogo Soyuzu Rossii i Kitaya”, *Insomi*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://www.inosmi.ru/stories/06/02/08/3475/236363.html>.
 - 13 Ananitičeskiy NAMAkon, “Uj Vivor blizitsa, a Vibora Vse Net”, *Namakon*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://www.namakon.ru/pic/article45.DOC>.
 - 14 Aleksandır Alekseyev, *Osuyeniye Russkimi Dalnego Vostoka i Russkoy Ameriki*, Moskva (1982), 7-10
 - 15 “Aydunskiy Dogovor o Granitsah i Vzaimniy Torgovle .”, *ABIRUS*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11211.html>.
 - 16 “Traktat Mejdu Rossiyey i Kitayem Ob Opredeleii Vzaimnih Ot-nosheniy Tyan-Tszin”, *ABIRUS*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11212.html>.
 - 17 “Pekinsiy Dopolnitelny Dogovor .”, *ABIRUS*, erişim tarihi Nisan 15, 2010, <http://abirus.ru/content/564/623/626/632/743/11213.html>.
 - 18 Primorskoye Kravayevoye Otdeleniye Kompartii Rossiyskoy Federatsii, Mart 7, 2008, <http://www.pkokprf.ru/Info/3402>,
 - 19 Sergey Lavrenov, Igor Popov, *Sovetskiy Soyuz, v Lokalnih Voynah i Konfliktah*, Moskva, erişim tarihi Nisan 15, 2010, http://www.milresource.ru/USSR_in_Wars.pdf
 - 20 Sergey Yevseyev, “Rossiya ne Otdast Sibir Zapadu”, *Neftegaz*, Ocak 17, 2008 <http://www.neftegaz.ru/analisis/view/6482>.
 - 21 Yuriy Voronov, “Problema Sibiri – v Neravnomenom Razvitii”, *Kreml*, Aralık 15, 2005, <http://www.kreml.org/opinions/105162368>.